УДК *027.7:378.147*

Довідково-пошуковий апарат бібліотеки ПУЕТ як один з інструментів забезпечення дистанційного навчання.

Бабенко Ю. В., завідувачка відділу комплектування та наукової обробки літератури бібліотеки ПУЕТ
Плигачова М. В., студентка 3 курсу ПУЕТ спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність»

Анотація: В статті досліджено особливості формування бібліографічного довідко-пошукового апарату бібліотеки ВНЗ Укоопспілки «Полтавського університету економіки і торгівлі» як інструменту дистанційної освіти. Висвітлено результати опитування користувачів бібліотеки щодо використання карткових та електронного каталогів в умовах автоматизації та обґрунтування перспектив традиційної та електронної каталогізації документів для розкриття змісту інформаційних ресурсів бібліотеки.

Ключові слова: дистанційна освіта, система каталогів та картотек, електронний каталог, анкетування, бібліотека ПУЕТ, бібліотечно-інформаційні ресурси.

Аннотация: В статье исследуются особенности формирования библиографического справочно-поискового аппарата библиотеки ВУЗа Укрпотребсоюза «Полтавский университет экономики и торговли» как инструмента дистанционного образования. Освещаются результаты опроса пользователей библиотеки об использовании карточных и электронного каталогов в условиях автоматизации и обслуживания перспектив традиционной и электронной каталогизации документов для раскрытия информационных ресурсов библиотеки.

Ключевые слова: дистанционное образование, система каталогов и картотек, электронный каталог, анкетирование, библиотека ПУЭТ, библиотечно-информационные ресурсы.

Summary: In article features of formation of the bibliographic help and search office of library of Higher Education Establishment UKOOPSPILKA «Poltava University of Economy and Trade» as instrument of remote education are investigated. Results of poll of users of library about use card and electronic catalogs in the conditions of automation and service of prospects of traditional and electronic cataloguing of documents for disclosure of information resources of library are shined.

Keywords: remote education, system of catalogs and card files, electronic catalog, questioning, PUET library and information resources.

Українська вища школа істотно змінилася за останнє десятиліття. Змінюються не лише засоби навчання, але й технології передачі інформації. Тенденції переходу на безперервну освіту, зростання ролі дистанційної освіти передбачають необхідність навчання прийомам і методам самостійного отримання знань. Особлива роль у новому інформаційно-освітньому просторі належить бібліотекам вищих навчальних закладів. Динаміка розвитку навчальних закладів потребує

розробки та послідовного здійснення інноваційної стратегії, у тому числі й від бібліотеки.

З огляду на впровадження дистанційної освіти бібліотека ВНЗ повинна не тільки зберегти якість і повноту традиційних функцій і напрямів діяльності, але й запропонувати студентам і викладачам комплекс нових послуг для якісного інформаційного забезпечення. В діяльності бібліотеки з'являються процеси, пов'язані із забезпеченням дистанційного навчання, такі як формування електронних фондів, організація репозитаріїв, формування електронного довідково-бібліографічного апарату, електронне обслуговування в різних формах, консультаційні послуги технологічного та методичного характеру [7].

Важливу роль серед основних складових інформаційних ресурсів бібліотеки відіграє її довідково-бібліографічний апарат (ДБА). Безпосереднім функціональним призначенням ДБА є повне розкриття фондів бібліотеки, надання допомоги користувачам у пошуку потрібної їм інформації.

Система каталогів і картотек бібліотеки Полтавського університету економіки й торгівлі є основною складовою її довідково-бібліографічного апарату. В систему каталогів і картотек входять: електронний каталог, генеральний абетковий каталог (службовий), читацькі систематичний і абетковий каталоги, абетково-предметний покажчик до систематичного каталогу, допоміжні картотеки.

Одним з головних інформаційних продуктів бібліотеки є база даних «Електронний каталог», що відображає весь активний фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Формування електронного каталогу (далі ЕК) розпочалося 1999 р. в АБІС «Liber Media», а з 2009 р. бібліотека використовує програмне забезпечення «Absotheque Unicode». Станом на 1 квітня 2012 р., обсяг електронного каталогу бібліотеки становить 182653 тис. записів і понад 294 тис. примірників документів. Електронний каталог бібліотеки ПУЕТ складається з таких баз даних: «Книги», «Періодичні видання», «Статті», «Дисертації», «Автореферати дисертацій», «Звіти про НДР», «Електронні ресурси», «Аудіовізуальні ресурси», «Нормативні документи», «Інформаційно-пошуковий

тезаурус (рубрикатор)», «Картотека книгозабезпеченості» тощо. Створення електронного каталогу є пріоритетним напрямом діяльності бібліотеки.

Ще з часів започаткування перших електронних каталогів у 60-х рр. XX ст. у бібліотеках усього світу почались дискусії про доцільність ведення традиційних карткових каталогів одночасно з електронними. На сторінках преси та у спеціалізованих виданнях з'явились численні публікації з цієї тематики, проте думки їхніх авторів не одностайні: повна відмова від традиційних каталогів і картотек або ж паралельне їх ведення [5, 9, 10].

З'ясувати доцільність ведення традиційних карткових каталогів одночасно з електронним – мета дослідження, яке було проведене в січні –березні 2012 р. бібліотекою ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (далі бібліотека ПУЕТ).

У загальному вигляді соціологічне дослідження можна визначити як систему логічно-послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою єдиною метою – отримати достовірні дані про досліджуване явище або процес для їх подальшого використання у практиці, забезпечення ефективної діяльності суспільства [8]. Систематичне проведення соціологічних досліджень дозволяє оцінювати реальний стан справ у бібліотеці, накопичувати й аналізувати динаміку змін, що відбуваються, прогнозувати нові читацькі потреби і приймати рішення для переходу на якісно новий рівень інформаційного обслуговування.

Бібліотека ПУЕТ здійснює постійний моніторинг своєї діяльності. В її доробку ціла низка соціологічних досліджень, тематика яких охоплює багато аспектів бібліотечної діяльності: «Вивчення інформаційних потреб користувачів у електронних ресурсах та рівня володіння користувачами інформаційними технологіями» (2004 р.), «Якість обслуговування в бібліотеці» (2006 р.), «Студент вищого навчального закладу – користувач бібліотеки» (2009 р.), «Бібліотекар – фахівець в умовах інноваційної діяльності" (2010 р.) [3, 4].

У підготовці та проведенні наукових досліджень беруть участь усі підрозділи бібліотеки.

В ході даного дослідження було перевірено такі гіпотези: користувачі бібліотеки надають перевагу пошуку інформації в електронному каталозі над картковим; назріла необхідність заміни традиційної системи каталогів на електронний каталог. Дослідження було проведене за допомогою анкетування: респонденти самостійно і анонімно заповнювали анкети.

До анкетування було залучено 300 користувачів, з них 34 аспіранти та викладачі (11,3 %), 39 студентів 1 курсу (13 %), 17 студентів 2 курсу (5,6 %), 36 студентів 3 курсу (12 %), 42 студенти 4 курсу (14 %), 126 – студентів 5 курсу (42 %), 9 студентів 6 курсу (3 %). Отже, найбільшою категорією користувачів, яких залучили до анкетування, були студенти 5 курсу. Також зауважимо, що більша кількість респондентів-студентів по відношенню до науково-педагогічних працівників обумовлена тим, що вони є основним контингентом користувачів бібліотеки.

За даними дослідження, 82,3 % опитаних визнали, що надають перевагу електронному каталогу, 17,7 % – традиційним картковим каталогам. Перевага у використанні електронного каталогу полягає в тому, що з його допомогою можна здійснювати швидкий і результативний пошук інформації за будь-яким із елементів опису документа та їх комбінаціями, а також виконувати багатоаспектні читацькі запити.

56,6 % респондентів на запитання «Чи користувались Ви традиційними картковими каталогами для пошуку літератури?» дали негативну відповідь, 43,3 % – відповіли «так».

Серед користувачів, які звертались до традиційних каталогів (130 респондентів) більшою популярністю користується алфавітний каталог, до нього звернулися 69,2 %, до систематичного каталогу зверталися 26,2 %, а 4,6 % – до алфавітного та систематичного каталогів.

Відповіді на запитання «Як часто Ви звертаєтеся до карткових каталогів?» розподілились таким чином: 61,5 % респондентів зверталися – 2-3 рази на рік, 16,2 % – один раз на місяць, 14 % вказали – постійно, 11,5 % – інші варіанти (раз на 5 років, рідко, давно, за потребою, дуже давно тощо).

Анкетування виявило, що 91,6 % опитаних задоволені пошуком у електронному каталозі, 8,3 % - незадоволені з різних причин (складно знайти інформацію в певній рубриці, недосконала система пошуку, дуже складно здійснювати пошук за ключовими словами, попередня версія електронного каталогу була кращою тощо). Узагальнивши всі названі причини незадоволеності запитів користувачів можна зробити висновок, що вони викликані відсутністю короткої інструкції з пошуку для користувачів локальної мережі.

Аналіз даних, отриманих у процесі опитування, свідчить про те, що переважна більшість респондентів надає перевагу пошуку інформації в електронному каталозі (82,3 %). Отже, підсумки дослідження підтвердили, що перша гіпотеза дослідження – користувачі бібліотеки ПУЕТ надають перевагу пошуку інформації в електронному каталозі над картковим – підтвердилась. Мабуть, це не випадково. Студенти, що сьогодні навчаються у вищих навчальних закладах – це покоління "віртуального середовища", а по відношенню до бібліотеки їх можна назвати „віртуальний читач", який користується вільним доступом до електронних каталогів і повнотекстових ресурсів традиційних бібліотек, а також до баз даних електронних бібліотек, які широко представлені в мережі Інтернет.

Аналіз пошукових можливостей електронного каталогу та підсумки опитування частково підтвердили і другу гіпотезу дослідження про доцільність ведення традиційних карткових каталогів паралельно з електронним каталогом, адже 14 % респондентів серед тих, хто звертається до традиційних каталогів, користаються ними постійно та надають перевагу абетковому каталогу.

Серед бібліотечних науковців існує думка, що зберігати і продовжувати ведення карткових каталогів потрібно не менше п'ятнадцяти років після запровадження електронного каталогу, поки не буде впевненості у збереженні інформації в ЕК. Повністю відмовитись від традиційних каталогів можуть лише ті бібліотеки, які мають власні потужні автоматизовані системи та матеріальні можливості для здійснення повної ретроспективної конверсії і підтримання необхідної кількості страхових копій електронного каталогу [10].

Деякі бібліотеки ВНЗ України також планують відмовитись від паралельного ведення традиційних і електронних каталогів. Згідно з дослідженням, що проводилось у рамках роботи «Секції з обробки документів і ведення довідкового апарату» Навчально-методичної бібліотечної комісії МОН України (2008), 11 бібліотек ВНЗ (з 51), що активно використовують переваги ЕК і відобразили в ньому більше 50 % свого фонду, підтримують консервацію традиційних каталогів, а в подальшому і їх ліквідацію. А бібліотека НаУ «Києво-Могилянська академія» та ЦНГІ ХДУ «Народна українська академія» мають каталоги тільки в електронному вигляді [6].

Значні досягнення електронної каталогізації за останні десятиріччя, свідчать про безперспективність традиційного карткового каталогу як з погляду пошукових можливостей, так із погляду витрат на його ведення. З 1981 року Бібліотека Конгресу США закрила карткові каталоги, що слугувало додатковим прикладом і стимулом змінити практику каталогізації для багатьох бібліотек [2].

Наприклад, Публічна бібліотека м. Колумбуса — столиці штату Огайо (США), звільнилась від карткових каталогів, створивши повністю автоматизовану електронну бібліотеку. Її фонд відображений в ЕК (OPAC), а в залах на екранах дисплеїв світяться емблеми First-Search [10].

На сьогодні рівень інформатизації бібліотеки ПУЕТ можна визначити як достатньо високий, у першу чергу за рахунок упровадження та ефективного використання нової сучасної інтегрованої бібліотечної системи «Absotheque Unicode», яка стала основою для організації інформаційної інфраструктури бібліотеки. Завдяки використанню АБІС «Absotheque Unicode» з'явилася можливість автоматизувати основні технологічні процеси в бібліотеці, такі як комплектування, каталогізація, штрихкодування, книговидача, статистичний облік. Перевагами цієї АБІС є ряд функцій і можливостей, а саме: багаторівнева каталогізація, формування авторитетних файлів, імпорт бібліографічних записів, складання бібліографічних списків тощо. ЕК бібліотеки має широкі функціональні та пошукові можливості: автоматичне формування різних типів каталогу залежно від способів групування матеріалів (абетковий, систематичний, предметний), і видів

відображених документів; багатоаспектний пошук документів із використанням різних пошукових елементів: автор, назва документа, ключові слова, предметні рубрики, персоналії, індекс ББК, інвентарний номер, штрих-код тощо. Доступ до ЕК здійснюється як у локальній мережі бібліотеки, так і через веб-сайт бібліотеки (адреса ресурсу: http://www.lib.uccu.org.ua). Також бібліотека надає доступ користувачам до електронної бібліотеки повнотекстових навчально-методичних посібників і курсів лекцій викладачів університету, ініціювала створення університетського репозитарію. Обсяг ЕК щорічно зростає на 15 000 записів. Як і традиційний, електронний каталог потребує контролю за якістю наповнення, постійного редагування, покращення сервісу пошуку інформації. Якісне формування одночасно й електронного, і традиційних каталогів потребує великих працезатрат співробітників відділу комплектування та наукової обробки літератури.

Отже, враховуючи високий рівень інформатизації бібліотеки ПУЕТ, пошукові можливості ЕК, а також нерентабельність затрат на ведення традиційних каталогів і підтримання їх у належному стані, та спираючись на результати дослідження, методичною радою бібліотеки було прийнято рішення про припинення ведення карткових читацьких каталогів, і надання доступу читачам до Генерального службового абеткового каталогу. Перспективи свого розвитку бібліотека пов’язує з удосконаленням інформаційно-пошукової системи, що допоможе формувати якісний електронний продукт, запобігати втраті інформації, максимально задовольнятиме інформаційні потреби користувачів і забезпечуватиме ефективні умови для управління інформаційними ресурсами бібліотеки університету як одного з аспектів забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Богуш Т. Удосконалення практичної діяльності – основне завдання бібліотечної (прикладної) соціології / Т. Богуш // Бібліотечна планета. – 2010. – № 3. – С. 16 – 19.
2. Вершини М. И. Электронный каталог : проблемы и решения : учеб.-практ. пособ. / М. И. Вершини. – М. : Профессия, 2009. – 232 с.
3. Лисенко Л. В. Вплив соціологічних досліджень на формування інноваційної політики бібліотеки вищого навчального закладу / Л. В. Лисенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 2. – С. 18 – 24.
4. Лисенко Л. В. Досвід удосконалення професійної компетенції бібліотекаря ВНЗ в умовах інноваційної діяльності бібліотеки / Л. В. Лисенко // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 жовт. 2011 р. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – С. 73-77.
5. Оністрат Н. Електронні та карткові інформаційно-пошукові системи бібліотеки: питання взаємодії / Н. Оністрат // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 14 – 16.
6. Система каталогов и картотек вузовских библиотек: состояние, проблемы, тенденции / Т. Б. Грищенко, А. Н. Никитенко, Н. Ю. Этенко, Т. Е. Шевченко // Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів у світлі модернізації вищої освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 19–21 трав. 2009 р. – Севастополь : СевНТУ, 2009. – С. 14 – 21.
7. Соколова Ю. В. Вузовская библиотека как центр поддержки электронного обучения : автореф. дис. … канд. пед. наук : 05.25.03 / Ю. В. Соколова; Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2007. – 21 с.
8. Соціологія : підручник / за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2010. – 224 с.
9. Сукиасян Э. Карточные или электронные? / Э. Сукиасян // Библиотека. – 2010. – № 1. – С. 14 – 17.
10. Цедік Т. Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства / Т. Цедік, А. Приходько // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 10. – С. 14 – 16.